Eörsi István

Egy szatíra kudarca

❶

BALLADA

A fehér ló már régóta csontváz,
sörénye se farka nincs neki,
lovasa rajta zörögve pompáz,
csapkodják csontját érmei.
Mostantól kezdve akárcsak régen
megnyerünk minden háborút,
Tengerész Muki trappol az égen,
az övé minden víziút.

Mukimukimukimukimuki!
Mukimukimukimukimuki!

Tengerész Muki a parlamenti
ülésterembe belovagol,
megáll a középen, nem látja senki,
de érzi szagát, aki jól szimatol.
Egyszerre elomlik s harminchárom
csigolyája csörögve szétgurul,
remegés fut át tisztes honatyákon,
miközben a ló is szertehull.

Mukimukimukimukimuki!
Mukimukimukimukimuki!

Már kúszva-hasalva gyűjtik a drága
csigolya-gyöngyöt, csontokat.
Tengerész Muki négy farkcsigolyája
a kormányfő torkán fennakad.
Krákogva harákol, ellilulva,
„Segítség – hörgi –, fulladok" –
lenyelni és kiköpni se tudja,
amit Mukiból bekapott.

Mukimukimukimukimuki!
Mukimukimukimukimuki!

❷

E vers első változata 1990. augusztus 8-án jelent meg a Népszabadságban. Pár nappal korábban hangzott el a parlamentben Kéri Kálmán úttörő jelentőségű hozzászólása arról, hogy Magyarország a második világháborúban igazságos harcot folytatott, a bolsevizmus ellen. Antall Józsefet nem lehetett rábírni arra, hogy határolja el magát ettől a felfogástól. Pedig Európa, melyhez ő is csatlakozni óhajt, továbbá mindaz, ami a nemzetközileg elfogadott demokratikus értékrendből elismerésre számíthat ma, arra a romhalmazra épült, amelyet a hitlerizmus hagyott hátra. Ezért elképesztő anakronizmusnak tetszett, hogy a parlamentben kormányfői jóváhagyással glorifikálták a Horthy-Magyarországot, úgy is, mint Hitler hűséges szövetségesét.

Szatírámat helyeslésen kívül fejcsóválás is fogadta. Sokan azon a véleményen voltak, hogy egy szép emberi gesztusból vontam le sommás politikai következtetést. Antall csak egy érdemdús, agg tábornokot védett meg, aki már nem egészen tudja megítélni, hogy mit beszél. Én azonban kötöttem az ebet a karóhoz: Kéri talán nem tudja, hogy mit beszél, hiszen pálcát tör saját korábbi, elismerésre méltó magatartása fölött is, Antall azonban pontosan azt mondja, amit akar. Miután a profizmusától megilletődött népi-nemzeti géniuszok maguk fölé, a hatalom felső polcára emelték, elérkezettnek látta az időt arra, hogy lejelezze: ő nem azt a plebejus tradíciót képviseli, amelyre a mai népiek nosztalgikus áhítattal hivatkoznak, hanem éppen az ellenkező hagyományt, az úri Magyarországét, melynek a népi irodalom, amíg létezett és értékeket állított elő, halálos ellensége volt.

Szatírát az írók többnyire azért írnak, hogy egy népszerűtlen vagy elfojtott, vagy homályban bujkáló igazságot képtelen ötletek és túlzások segítségével rákényszerítsenek a vonakodó olvasóra. Ez persze – sikeresen vagy sikertelenül – védekezhet az ilyen támadás ellen, de nem tehet úgy, mintha semmi sem történt volna. Ezért örültem az elutasító véleményeknek is, mert éreztem az ingerültség mögött a nyugtalanságot: mi van akkor, ha netántán mégis igazam van? Ma már nincs ok efféle nyugtalanságra: maga Antall oszlatta el. Horthy újratemetését, ezt a családi eseményt a kormány televíziója, mely általános derűt keltve még mindig közszolgálatinak becézi magát, a helyszínről közvetíti. A temetéshez háromrészes osztrák–magyar koprodukciós film, a *Horthy admirális* szolgáltatja majd a szellemi desszertet. Előételként a kormányfő folytatásos interjúban tálalta elénk értékelését Horthyról. Mivel tudományos rangra ez az értékelés nem tarthat igényt, és egy Antall József nevű volt múzeumigazgató magánvéleményére még a Hét szerkesztője sem lehet kíváncsi, fejtegetése csak kormánynyilatkozatnak fogható fel. Én mint író ezt súlyos csapásnak élem át. Szatírám, mely a túlzás révén akart hatni, három év múltán kisrealista dokumentumként kullog szégyenkezve a valóság mögött. Tengerész Muki farkcsigolyái már nem akadnak meg Antall József torkán. Ki sem köpi őket, lenyeli, nyilvánosan és üdvözült mosollyal.

❸

Gondolatmenetemnek ezen a pontján össze kell foglalnom véleményemet a Horthy-rendszerről. Szolgálhatnék bűnlajstrommal, mint általában a Horthy-kultusz ellen tiltakozók, de ez szétfeszítené e cikk kereteit. Megpróbálhatnám néhány mondatban összefoglalni a magánvéleményemet, de félő, hogy épp olyan illetéktelennek és szakszerűtlennek bizonyulnék, mint a miniszterelnök. Így hát inkább egy Bibó-szöveget választok, olyat, amellyel maradéktalanul egyetértek: „A történelmi magyar terület szétesése olyan pánikot okoz az erre semmiképpen fel nem készült magyar vezető társadalom köreiben, hogy ebbe a polgári forradalom belebukik, az utána következő proletárforradalom pedig túl szűk alapra helyezkedik, amivel olyan görcsös defenzív mozdulatot vált ki, melyben újból helyreáll a restaurált nagybirtok és a megriadt középrétegek évszázados szolidaritása. A 25 esztendős ellenforradalmi uralom ezen a szolidaritáson épül fel, belső fordulatai és politikai harcai végsőleg akörül folynak, hogy ebben a szolidaritásban hol legyen a súlypont, a feudális nagybirtokon-e, a középosztályon-e, vagy pedig azon a torz alakulaton, mely erkölcsi gyökereiktől elszakadt nagyurakból és nagypolgárokból, deklasszált középosztályiakból, romlott kispolgárokból és alja proletárokból összetevődve, fasizmus neve alatt ismeretes. Azon a közkeletű azonosításon, hogy a fasizmus és a konzervatív reakció zavartalan érdekközösségben állnak, lehet vitatkozni. Kétségtelen azonban, hogy a társadalmi erőviszonyoknak az a megmerevedése, mely a magyar társadalom alakulását 1514 óta jellemzi, a huszonöt éves ellenforradalmi kormányzás egész ideje alatt, a Szálasi-uralmat is beleértve, tökéletesen változatlan maradt ... paraszt és szolgabíró, szolgabíró és miniszter, úr és proletár gazdasági, társadalmi és emberi viszonylatai lényegükben nem változtak semmit."

Olvasom és hallgatom Antall urat, továbbá egykori és jelenlegi barátait, és megirigylem Bibót. Bármilyen józan realista volt is, 1948-ban még engedélyezte magának azt az ábrándot, hogy Magyarország 1945-ben „radikálisan és véglegesen kiesett azokból a hamis konstrukciókból, melyekben addigi életét berendezte". Azt hitte, hogy megszűnt a magát régóta túlélt magyar rendi társadalmi világ, „és a történeti Magyarország illúziójának a fenntartására irányuló erőfeszítés". Mit szólna például egy olyan jelenséghez, amilyen Zétényi Zsolt? Ülne a tévé előtt, dörzsölné a szemét, és tátva maradna a szája. Még az enyém is tátva marad: gyerekkorom filmhíradóiban tucatszám láttam ilyen mentalitású, kisugárzású politikus urakat. Mintha megőrült volna az időgép, amelyben utazom.

❹

Szűcs tanár úr, aki a testnevelést oktatta a Berzsenyi Dániel Gimnáziumban, megparancsolta a III/C-seknek, hogy függeszkedjenek egy kicsit a bordásfalon. Háttal a falnak lógtunk, lábunk nem érinthette a rudat. A C osztályokba azok a fiúk jártak, vallásuktól függetlenül, akik a nürnbergi fajvédelmi törvények hatálya alá estek. 1943 ősze volt. Szűcs tanár úr gyerektől gyerekig lépdelt,

Vitézek avatása

minden második-harmadiknak lekent egy frászt és közben ezt üvöltötte: „Menjetek Amerikába, a kommenisták hazájába." Ezt a mondatot már akkor sem értettem, mert úgy tudtam, hogy a kommunisták a Szovjetunióban találhatók. Azóta tudom, hogy a Horthy-korszak hivatalos ideológiájában, legalábbis a háború kezdetétől fogva, a kommunizmus és a liberalizmus azonosítása fontos szerepet játszott. Ez persze nem magyar lelemény: minden fasiszta és félfasiszta országban hirdettek hasonló sületlenségeket.

Az idei szárszói konferencián nem egy szónok szidta egy pátosszal és lélegzettel a kommunizmust és a liberalizmust. Csoóri Sándor egyenesen „egy felelőtlen és kifáradt liberalizmus kísértetéről" beszélt, mely „bejárja a világot az egykori kommunizmus kísértete helyett". Megkérdezhetném persze, hogy ha kifáradt, akkor miért vállalkozik ilyen átfogó turizmusra, de komoly dolgokról komoly emberekkel nem illik élcelődni. Csurka István a liberális pártokat az „Aczél-szárnyból", tehát a létezett kommunizmusból eredezteti, és jelenlegi, rejtelmes „megbízókra" célozgat, akik azonban már nyilván nem kommunisták, hanem a – hogy finoman fejezzem ki magam – kozmopolita nyugati nagytőke ördögi képviselői. Csoóri és Csurka történelemfilozófiájának esszenciáját már tizenkét éves koromban megismertem, a bordásfalon lógva, és most érdeklődéssel lesem a szárszói sátorból kiszivárgó híreket, melyek egy új bordásfal összeeszkábálási terveiről is tudósítanak. Aki Antall József „látszólag nemzeti rendszerét" éppen abban marasztalja el, hogy „a liberális jogállam hazugságára épül", és ezért dörgő tapsban részesül, aki „kirobbantaná" magát a „liberális hazugságok alól", hogy egy „erős, célra szervezett államot" alapítson, és ezt a rosszbűzű antiliberális pecsenyét poshadt antikommunista szószban tálalja fel, az Szűcs úrtól, szép emlékű tornatanáromtól csak szókincsében és mondatfűzésének technikájában különbözik.

Ha megkérdezném a csoóri–csurkistákat, hogy valójában mi is a bajuk a liberalizmussal vagy a kommunizmussal, vagy a szocializmussal, azt a választ kapnám, hogy ezek az ideológiák nem a magyar lélekből szakadtak ki, ellenkezőleg, ezek internacionalista vagy kozmopolita összeesküvések a magyarság ellen. Csakhogy már régóta nemzetközi minden ideológia. „A nacionalizmusnál internacionálisabb erő és idea nincs" – írta 1905-ben undorodva Ady. Ami pedig a keresztyénséget illeti, ez a zsidó szektarianizmusból már az első század végére kiszabadulva, az egész emberiségnek megváltást ígér. Akárhogy tiszteljük Istvánt, a királyt, úgy is, mint a magyar küldetéstudatot sugárzó Atilla úkunokáját, azt azért nem állíthatjuk róla, hogy ősmagyar ideológiát honosított meg a Duna–Tisza tájon. A keresztény jelző a politikai (és üzleti) életben most is, akárcsak a Horthy-korszakban, nem metafizikai felfogásról, hitről, krisztusi erkölcsiségről tájékoztat, hanem pusztán azt a negatív állítást tartalmazza, hogy az ilyen nevet viselő tömörülésnek nincs köze a zsidósághoz.

A horthyzmus jelenlegi reneszánszát az jellemzi, hogy egyaránt megtalálható benne a reakciós nagyúri pökhendiség, a szűk látókörű irredentizmus és a nemzeti és szociális demagógia. Csurka és Antall konfliktusa, Bibó szavait felhasználva, azt bizonyítja, hogy a fasizmus és a konzervatív reakció érdekközössége nem zavartalan. Antall például, a jelek szerint, megőrizne még hatalomvesztése árán is annyit a demokráciából, hogy a világ ne tekinthesse országunkat lepratelepnek. Csurka viszont a maga „erős, célra szervezett államáért" ezt az árat is megadná, kerül amibe kerül. A köztük lavírozó Grál-lovagok a szív és az ész összehangolatlan sugallataitól megzavarodva, szürrealista megnyilatkozásokra ragadtatják magukat. Für Lajos például éppen a szociális érzékenységet dicsérte Horthyban. Mintha III. Richardról azt mondaná, hogy különösen a púpja tetszetős.

❺

Formaösztönöm azt súgja, hogy cikkemet azzal a személlyel kell befejeznem, akivel elkezdtem. Így legalább megfizetek neki azért, hogy túllicitálta, és ily módon kudarcra kárhoztatta a szatírámat. Többen utaltak már arra, hogy a külpolitikai kényszerekkel, melyekkel Horthyt mentegeti, Kádárt is fel lehetne menteni a történelmi felelősség alól. Mindketten külföldi segédlettel kerültek hatalomra, tömeggyilkossággal kezdték működésüket, mindketten a térségben domináló terror enyhébb változatát valósították meg, mihelyt erre lehetőségük nyílt. Mindkettőjük rendszerének bukását geopolitikai zónánk uralkodó hatalmának összeomlása okozta. Horthy a kommün leverése után támadt zűrzavaros vákuumba lovagolt be, Kádár a forradalom leverésével egy időben jött, feltehetően tankban vagy páncélkocsin, hogy megmentse az országot egy új Rákosi-rémuralomtól, egy olyan szörnyűségtől tehát, melyben Antall nem lehetett volna múzeumigazgató, a nemzet jövendőbeli történelemtanára. Az ő fejtegetései közül különösen tetszik az a kitétel, mely a számottevő ellenállási mozgalom hiányát Horthy érdemének tudja be. Logikája szerint az ellenállók kártékony elemek voltak, mert ha sikerrel járnak, mérhetetlenül megnövekedett volna a halottak és szenvedők száma. Ez a felfogás is alkalmazható a Kádár-rendszerre. Antall József feltehetően azért simult ebbe bele szinte a fordulat pillanatáig, mert nem akart ártani nemzetének, mint a mitugrász, felelőtlen ellenzékiek. A jó magyar megvárja, míg az Idő Vasfoga megőrli a Gonoszt, és akkor ősi purgálót lóbálva, szikét lengetve előugrik Orvostudományi Múzeumából, egy-két érvágás, egy-két beöntés, és aki még ettől sem tisztul meg, az kap a hátára pár tucat piócát, régi szép nyelvünkön nadályt.